

**Анекдот як джерело інформації про культурний стереотип
(на матеріалі польських анекдотів про музику)**

У статті розглянуто польські жарти про музикантів та музичні інструменти з метою виявлення стереотипних характеристик музикантів та музичних інструментів, особливостей польських гумористичних текстів музичної тематики.

Ключові слова: психолінгвістика, стереотип, стереотипні риси, гумор.

Khadzhyohlova O. Anecdote as a source of information about the cultural stereotype (based on Polish anecdotes about music).

The article deals with Polish jokes about musicians and musical instruments. The paper is aimed at singling out the stereotypical characteristics of musicians and musical instruments. The typical characteristics of Polish musical anecdotes are singled out.

Keywords: psycholinguistics, stereotype, stereotypic features, humor.

Гумор — універсальний аспект життя людини, присутній у всіх культурах та притаманний усім людям, більшою чи меншою мірою. Одним із важливих чинників використання гумору в соціальній взаємодії є культурна норма. Канадський психолог Р. Мартін вважає, що «всі форми гумору вочевидь беруть свій початок у базовій структурі гри. Складність людської мови та уяви дозволяє нам генерувати гумор у практично нескінченному різноманітті форм» [6: 5]. Багато відомих вчених, таких як С. Аверінцев, М. Дінель, М. Каган, Ю. Лотман, Р. Мартін, Н. Норрік, В. Раскін, З. Фрейд займалися дослідженнями лінгвістики гумору та анекдотів.

М. Голєв вважає, що «з лінгвістичної точки зору анекдоти являють собою ігровий мовний твір (текст) — особливу розповідь про комічні ситуації, що відображаються в специфічних фреймах (сценаріях)» [2]. М. Каган наголошує, що особливо цікавим для розуміння фольклорної природи анекдоту є яскраве

вираження в цьому його жанрі структур національної психології» [3: 11]. Якщо анекдот був створений представниками певної професії та побутує серед них, то в ньому яскраво виражаються структури не лише національної, а й професійної психології. Це твердження є справедливим і щодо анекдотів музичної тематики. Важливою передумовою розуміння анекдотів є гумористична компетенція, що може значним чином залежати від культурного фону анекдоту [7]. На думку російських дослідників гумору О. та О. Шмельових, гумористична компетенція «включає в себе не лише лінгвістичну складову, а й певний набір фонових знань, що може включати в себе загальновідому інформацію, також інформацію, відому частині носіїв мови, і інформацію, відому лише невеликій кількості людей, що складають певну компанію чи родину» [5: 1].

Гумор може не лише підсилювати соціальну єдність між особами певного кола, групи, а й слугувати способом виключення індивідів з певної групи осіб чи колективу [6]. Кожна етнічна, соціальна чи професійна спільнота в межах національно-культурної єдності може мати притаманні їй форми гумору, а також традиційні об'єкти для насмішок та глузування (пор. характерні для англійців анекдоти про ірландців). В анекдотах часто створюється стереотипний образ певного об'єкта глузування, який концентрує невелику кількість яскравих негативних ознак, а тому аналіз гумористичних текстів дозволяє виявити їх набір та стандартні уявлення про певні об'єкти глузування. Як відомо, більшість сучасних анекдотів базуються на наборі стереотипних характеристик героїв, про яких йдеться в цих текстах. Наприклад, при аналізі анекдотів про блондинок було виділено набір таких типових ознак: блондинки мають низький рівень інтелекту; в їхньому мозку «немає звивин»; вони не мають власної думки і не вміють орієнтуватися в життєвих ситуаціях [1: 183].

Жарти, поширені серед музикантів, висміюють аспекти дійсності, в якій вони перебувають (особливості гри, специфіка музичних інструментів, репетиції, концерти, риси характеру, інтелектуальний рівень, звички та вподобання музикантів і т.п.). В наших попередніх дослідженнях було проаналізовано

специфіку англійських та російських анекдотів музичної тематики [4]. Польські жарти на тему музики також дозволяють виділити набір характеристичних ознак музикантів і таким чином скласти їхні психологічні портрети.

Актуальність роботи визначається тим, що на сучасному етапі розвитку психології та лінгвістики гумору відводиться важлива соціальна роль, а вузькогалузеві жарти (жарти про музичні інструменти у нашому випадку) дозволяють не лише краще зрозуміти світ музики, а й виділити певні характеристичні особливості та «психологічні портрети» музичних інструментів та виконавців, що грають на них. **Наукова новизна** полягає в тому, що жарти про музичні інструменти не були вивчені під таким кутом зору взагалі. **Метою** статті є виявлення особливостей польських гумористичних текстів музичної тематики.

Матеріалом для статті є вибірка з 380 польських жартів, об'єднаних темою музики. Проаналізовані жарти вибрано з друкованих збірок польських анекдотів та мережі Інтернет — джерела, яке постійно поновлюється та поповнюється, і таким чином відображає актуальний репертуар музичних жартів.

Для прикладу наведемо кілька жартів, які досліджувалися:

(1) — *Po co wynaleziono fortepian?*

— *Aby muzycy mieli gdzie odstawić piwo.*

(— *Для чого придумали фортепіано? — Щоб музиканти мали, куди поставити пиво.*) У цьому анекдоті відчувається неабияка іронія, з якою його автори ставляться до фортепіано: роль цього інструменту зводиться до того, щоб використовувати його як меблі; при цьому наголошується на зовнішньому вигляді фортепіано (цей інструмент має велику горизонтальну поверхню і цим подібний до столу).

(2) — *Jaka jest różnica między perkusistą, a automatem perkusyjnym?*

— *Automatowi tłumaczy się tylko raz.*

(— *Яка різниця між перкусистом і перкусійним автоматом? — Автоматові потрібно пояснювати лише один раз.*) У цьому анекдоті, на відміну від попереднього, йдеться не про характеристики інструменту, а про стереотипні

характеристики музиканта-перкусиста — саме він стає об'єктом глузування і виступає як особа з досить обмеженими інтелектуальними здібностями, адже перкусист не здатен сприйняти що-небудь з першого разу.

Усі жарти, в яких траплялися назви музичних інструментів, умовно можна поділити на кілька груп, беручи за основу прийняту в музиці типологію інструментів: струнні, духові, ударні та клавішні. До виділених груп увійшли такі інструменти:

1) струнні (скрипка, альт, віолончель, бас (бас-гітара та контрабас), арфа, гітара);

2) клавішні (фортепіано, орган, акордеон);

3) духові (труба, тромбон, валторна, туба, флейта, гобой, фагот, кларнет, дуда, саксофон);

4) ударні (перкусія, перкусійний автомат, барабан).

До тих, що найчастіше згадуються в анекдотах, належать такі музичні інструменти: альт, скрипка, гітара, бас, тромбон, валторна, труба та перкусія.

Для розуміння анекдотів музичної тематики адресату зазвичай потрібно мати фонові знання про об'єкти глузування. Як зазначають О. та О. Шмельови [5], окрім загальних фонових знань про влаштування навколишнього світу, реалії та події, що відбуваються (відбувалися) в країні й світі, важливо та навіть необхідно мати знання про влаштування уявного світу, в якому діють типові персонажі анекдотів та інших прецедентних текстів, що мають власні зовнішні, мовні та поведінкові характеристики. Аналіз анекдотів, в яких діє той самий персонаж, дозволяє виявити його типові, повторювані ознаки. Розгляньмо декілька текстів, в яких фігурує альтист. З анекдоту (3) слухач (читач) має вивести, що добрий альтист — це нереальне явище.

(3) *W karty grali: Myszka Mickey, Kaczor Donald, dobry altowiolista i zły altowiolista. Kto wygrał?*

— *Oczywiście — zły altowiolista, bo reszta to postacie fikcyjne.*

(В карти грали: Міккі Маус, Дональд Дак, хороший альтист та поганий альтист. Хто виграв? — Звісно, поганий альтист, бо решта — вигадані персонажі.) Для розуміння сенсу цього анекдоту потрібно мати інформацію про популярних персонажів мультфільмів, до яких залучається і начебто реальний персонаж — гарний альтист. Цей гумористичний текст яскраво демонструє ставлення до альтистів та їх оцінку: вони не вміють грати на своїх інструментах, тому всі такі музиканти — погані. Це твердження подається як аксіоматичне.

Наприклад, альтисти, які обігруються в «музичних» анекдотах, не вміють ані добре грати на своєму інструменті, ані налаштувати його; альт — маргінальний інструмент, а музикант, що добре грає на альті, — утопія. З текстів анекдотів про альтистів можна отримати «портрет» цих музикантів, що складається переважно з негативних ознак. Розглянемо кілька таких анекдотів:

(4) — *Jaka jest różnica pomiędzy skrzypcami i altówką?*

A: Altówką pali się dłużej.

B: Skrzypce można nastroić.

(— *Яка різниця між скрипкою та альтом? — Альт довше горить. — Скрипку можна налаштувати.*) Анекдот дає чітке уявлення про розмір обох інструментів (альт — більший, бо довше горить) та про те, що на відміну від скрипки альт неможливо добре налаштувати. Припускаємо, що саме така характеристика виходить на перший план не через те, що альт — недосконалий інструмент, а через те, що люди, які на ньому грають, не можуть його добре налаштувати, тобто в цьому випадку є імпліцитна вказівка і на низьку професійність самого музиканта.

Схожі ознаки альту виводяться з анекдоту (5):

(5) — *Jaka jest różnica pomiędzy altówką a cebulą?*

— *Nikt nie płacze, kiedy kroi altówkę.*

(— *Яка різниця між альтом і цибулею? — Ніхто не плаче, як ріже альт.*) Виходить, альт нікому не потрібен, його не шкода і перепилати.

(6) *Szedł Jesus i uzdrawiał ludzi. Niewidomemu przywrócił wzrok, do sparaliżowanego powiedział «Wstań i idź» i sparaliżowany odzyskał władze w nogach. Nagle Jesus zobaczył mężczyznę siedzącego pod drzewem i płaczącego. Podeszedł do niego i spytał:*

— Co ci jest? Pomogę ci.

— Jestem Altowiolistą.

Jesus siadł obok i też się rozplakał.

(Ходив Ісус і оздоровлював людей. Сліпому повернув зір, паралізованому сказав: «Встань і йди» — і паралізований став на ноги. Раптом Ісус побачив чоловіка, що сидів під деревом і плакав. Підійшов до нього і запитав: — Що з тобою? Я тобі допоможу. — Я — альтист. Ісус сів поряд і теж заплакав.) Цей анекдот містить в собі комплекс прихованих ознак альта та альтиста. Очевидним є факт, що «альтист» тут звучить як вирок, бо навіть Ісус не в змозі допомогти альтисту.

(7) *— Jaka jest różnica między pierwszymi skrzypcami a drugimi?*

— Pół tonu.

— Jaka jest różnica między pierwszymi skrzypcami a altówkami?

— Pół taktu.

(— Яка різниця між першими і другими скрипками? — Півтону. — Яка різниця між першими скрипками і альтами? — Півтакту.) Цей анекдот містить інформацію, що підсилює оцінку, вже відому нам з попередніх текстів: альтисти не лише фальшиво грають, вони ще й не тримають ритм — відстають від решти оркестру.

(8) *— Dlaczego partii altówki nie słyhać na płycie CD?*

— Nagranie cyfrowe eliminuje szumy.

(— Чому партії альти не чути на CD-диску? — Цифровий запис усуває шуми.) Текст цього анекдоту свідчить про те, що його автори не сприймають гру на альті як музикування — звуки цього інструменту ототожнюються з шумом. Це

вкотре свідчить про зневажливе ставлення до альтистів та інструменту, на якому вони грають.

(9) — *Po czym można poznać, że altowiolista fałszuje?*

— *Smyczek jest w ruchu.*

(— *По чому можна зрозуміти, що альтист грає фальшиво? — Смичок рухається.*) Вкотре об'єктом глузування стає гра альтиста: він не може грати чисто; якщо смичок рухається (альтист грає), то в будь-якому разі він грає фальшиво.

Таким чином, альтист як персонаж анекдотів не є справжнім музикантом, якщо він грає, то обов'язково фальшує, не вміє узгоджувати свою гру з оркестром, не спроможний налаштувати свій інструмент, а сам альт в анекдотах зображено як недосконалий, недолугий інструмент, грати на якому — якась кара Божа, його звуки не сприймаються як музика, а як шум.

До деяких польських анекдотів входить інформація про умови, за яких можна грати на певних інструментах. Розгляньмо анекдот про скрипку:

(10) — *Pani syn nie powinien chodzić na lekcje gry na skrzypcach. On nie ma za grosz słuchu — mówi nauczycielka.*

Na to mama:

— *On nie ma słyszeć, on ma grać!*

(— *Пані, Вашому синові не варто відвідувати уроки гри на скрипці. В нього абсолютно немає слуху, — каже вчителька. На це мама відказує: — Він не повинен слухати, він повинен грати!*) Цей текст дає змогу чітко виділити характеристику музиканта-скрипаля: він повинен мати слух. Тобто наявність слуху є невід'ємною передумовою успішної гри на скрипці.

Деякі гумористичні тексти містять в собі інформацію про особистісні, навіть психічні характеристики музикантів-перкусистів:

(11) — *Dlaczego psychoanalityk ma mniej problemów z perkusistami niż z innymi muzykami?*

— *Gdy przychodzi czas na sięgnięcie pamięcią w czasy dzieciństwa, oni już tam są.*

(— Чому психоаналітик має менше проблем з перкусистами, аніж з іншими музикантами? — Коли виникає потреба подумки повернутися в часи дитинства, перкусисти вже там.) З цього анекдоту можемо зробити висновок, що однією зі стереотипних характеристик перкусистів є те, що вони — як діти. На жаль, ми не можемо достеменно стверджувати, які саме ознаки «дитячості» притаманні перкусистам.

Цікавим є анекдот, що містить інформацію про сільських музикантів:

(12) *Wiejski skrzypek chciał się dostać do filharmonii. Dyrygent pyta go:*

— *No dobrze, a zna pan Mozarta, Beethovena?*

— *Tych nie znam, po innych wsiach grali...*

(Сільський скрипаль хотів грати в філармонійному оркестрі. Диригент його питає: — Добре, а чи знаєте Ви Моцарта, Бетховена? — Таких не знаю, по інших селах грали...) Герой анекдоту є уособленням стереотипних уявлень про сільських музикантів, які не знають всесвітньовідомих композиторів, а грають лише на весіллях та опановують відповідний репертуар.

Польські анекдоти музичної тематики дають змогу виділити ряд стереотипних характеристик музикантів, що виконують музику певного жанру. Розгляньмо такий приклад:

(13) *Spotykają się dwaj muzycy jazzowi i jeden mówi do drugiego:*

— *Wiesz wydałem płytę!*

— *Świetnie, a ile sprzedałeś?*

— *Eee, niewiele — dom, samochód.*

(Зустрілися два джазових музиканта, і один каже іншому: — Знаєш, я випустив диск! — Чудово, а скільки продав? — Еее, небагато — будинок, авто.) Звідси випливає, що невід'ємною ознакою джазових музикантів є їхнє скрутне фінансове становище. Це свідчить про те, що джаз — непопулярна музика і на ній багато не заробиш. Музикантам доводиться витратити, а не заробляти гроші своєю грою. Бачимо, що стереотипною характеристикою джаз-менів є бідність. Разом з тим вони готові йти на жертви задля популярності й слави.

Висновки. Проаналізувавши польські анекдоти музичної тематики, бачимо, що їм притаманні такі загальні характеристики:

- 1) здебільшого анекдоти не сюжетні, а мають форму запитань та відповідей;
- 2) у текстах часто згадуються імена відомих композиторів: *Баха, Моцарта, Бетховена, Вагнера, Гуно, Прокоф'єва, Шумана, Ліста, Верді, Штрауса, Штерна, Дворжака, Стравінського, Шопена, Падеревського* та інших; імена відомих співаків та виконавців на різних музичних інструментах: *Софії Арнольд, Карузо, Августа Вільгельмі, Аделіни Патті* та інших;
- 3) персонажами анекдотів виступають релігійні постаті: *Папа Римський, Ісус Христос* та казкові герої: *Дональд Дак, Міккі Маус* тощо;
- 4) у деяких анекдотах йдеться про соціальну та національну приналежність музикантів (наприклад, є анекдоти про сільського музиканта, про чехів-музикантів);
- 5) обігруються зовнішні характеристики музичних інструментів;
- 6) предметом глузування виступають професійні характеристики людини, яка грає на певному музичному інструменті;
- 7) анекдоти подають особистісні стереотипні риси музикантів (наприклад, барабанщики та перкусисти — інтелектуально обмежені, а подекуди й відрізняються несерйозною, дитячою поведінкою, джазові та рок-музиканти — бідні, не можуть заробити грошей, однак дуже люблять музику).

Варто зазначити, що найчастіше в польських гумористичних текстах об'єктом глузування стають альтисти та сам інструмент, на якому вони грають. Анекдоти про альтистів можна порівняти з анекдотами про блондинок. Альтисти фальшиво та неритмічно грають, не вміють добре налаштовувати інструмент, а сам альт постає як маргінальний інструмент.

Результати дослідження польських анекдотів та жартів про музикантів і музичні інструменти дозволяють нам стверджувати, що у таких формах гумору міститься достатньо інформації, необхідної для виведення стереотипних

характеристик музикантів, що грають на різних музичних інструментах. В окремих випадках вдається вивести і характеристики самих інструментів.

Запропоновані підходи допоможуть в майбутньому визначити популярність / непопулярність різних музичних інструментів у польській культурі та скласти психологічні портрети виконавців. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на аналіз анекдотів, створених носіями інших культур.

Література

1. Атанасова С. Некоторые особенности языкового пространства современного русского анекдота / Стефаника Атанасова // Проблемы когнитивного и функционального описания русского и болгарского языков. Шумен : Университетско издательство «Епископ Константин Преславски», 2004. — 199 с. — С. 170 — 186.

2. Голев Н. Д. Русский анекдот как игровой текст / Н. Д. Голев // Режим доступа : <http://lingvo.asu.ru/golev/articles/z58html>.

3. Каган М. С. Анекдот как феномен культуры / М. С. Каган // Материалы круглого стола 16 ноября 2002 г. — СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2002. — С. 5 — 16.

4. Хаджиоглова О. Г. Стереотипи музикантів і музичних інструментів у російських та англійських анекдотах / О. Г. Хаджиоглова // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки : філологічні науки : мовознавство. — Вип. 16. — Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2009. — С.156 — 161.

5. Шмелева Е., Шмелев А. Фоновые знания в русском анекдоте : Доклады международной конференции «Диалог 2003» / Е. Шмелева, А. Шмелев // Режим доступа : <http://www.dialog-21.ru/Archive/2003/Shmeleva.pdf>.

6. Martin Rod A. The Psychology of Humor: An Integrative approach / Rod A. Martin // Academic Press, 2007. — 446 p.

7. Raskin V. Semantic mechanisms of humor / V. Raskin // Dordrecht-Boston-Lancaster : D. Reidel Publishing Company, 1985. — 284 p.